

## ARTIKKELI

## Suru- ja murhelaulut lohduttavana perinteenä - Kuolema höyrylaiva *Kurun* haaksirikosta kertovissa arkkiveisuissa

Anna Huhtala

Tampereen yliopisto

### Abstrakti

Artikkelin tavoitteena on tutkia, miten arkkiveisuissa kirjoitettiin kuolemasta, millaisia työkaluja ne tarjosivat kuolemankäsitteeseen ja miten eri kirjoittajien veisut erosivat toisistaan. Arkkiveisut yhdistävät sentimentaalisen ja melodramaattisen tyylin sekä suremisen ja lohdutuksen ja ovat siten erittäin mielenkiintoinen lähde tutkittaessa kuolemaa. Artikkelin lähteenä ovat höyrylaiva *Kurun* haaksirikosta kertovat arkkiveisut. Hl. *Kuru* upposi Näsijärvellä Siilinkarin edustalla 7. syyskuuta vuonna 1929. Onnettomuus on edelleen Suomen suurin sisävesillä tapahtunut vesiliikenneonnettomuus. Henkensä onnettomuudessa menetti 136 ihmistä, joista yli 50 % oli alle 25-vuotiaita. Järkyttävä onnettomuus nousi ykkösuutiseksi kaikissa maamme isoimmista sanomalehdissä ja yhdisti surussa suuren määrän läheisiään menettäneitä. Tapaus inspiroi myös viisunikkareita ja meidän päiviimme asti on säilynyt yhdeksän veisua. Määrää voi pitää suurehkona etenkin, kun 1920-luvulla viisujen kultaa-aika oli jo takanapäin.

Toisissa veisuissa tapauksesta kerrotaan hyvin yksityiskohtaisesti, toisissa taas hyvin ympäröivästi. Eroa saattaa selittää se, että veisujen merkitys uutislähteenä oli vähentynyt sanomalehtien yleistymisen myötä, eikä tapausten yksityiskohtainen raportointi ollut enää yhtä tärkeää. Arkkeja yhdistää se, että sanat *kauhea* ja *hirveä* toistuvat niissä usein. Kuoleman arvaamattomuutta korostetaan kuvailemalla matkustajien tietämättömyyttä tulevasta kohtalostaan ja kertomalla omaisten surusta heidän menetettyään täysin yllättäen rakkaansa. Matkustajien kuolinkamppailua myrskyisällä järvellä kuvaillaan erilaisin kielikuvin. Kauhistelua saattoi vahvistaa arkkiin sisällytetyn opetuksen voimakkuutta, toisaalta arkin ostajat saattoivat haluta tietää kuolinhetkestä tarkasti. Sentimentaalista ja melodramaattista tyyliä saattaa selittää myös aikalaisten traditionaaliselle kuolemankulttuurille tyypillinen suhtautuminen kuolinhetkeen ja ruumiiseen, mikä oli hyvin erilaista verrattuna moderniin kuolemankulttuuriin, jossa kuolema eristettiin kaupungin sairaaloihin.

Arkkiveisujen tyyli säilyi siis sentimentaalisenä ja melodramaattisena, vaikka aiheena oli kuolema. Dramatiikkaa korostettiin suru- ja murhelauluille tyypilliseen tapaan. Arkkiveisut tarjosivat kuitenkin myös lohdutusta. Veisujen konventioihin kuulunut lopun opetus muuttui merkityksenantavaksi lohdutukseksi tarjotessaan jonkinlaisen syyn arvaamattomalle kuolemalle ja samalla merkityksen myös jälkeensä jäävien elämälle. Suurimmassa osassa veisuja tapahtunut esitetään Jumalan johdatuksena,

mutta yhdessä veisuista merkitystä etsitään tasavaltalaisesta aatteesta. Lisäksi veisujen kauhisteleva tyyli mahdollisti arvaamattoman kuoleman aiheuttaman turhautumisen ja jopa aggression purkamisen. Kun veisuja vielä usein laulettiin yhdessä, saattoi kauhistelevan sisällön läpikäynti muodostua yhteiseksi sururituaaliksi.

Vaikka arkkiveisuja pidettiin jo omana aikanaan roskakirjallisuutena, pystyivät ne tarjoamaan lohdutusta sureville omaisille omien tapojensa ja konventioidensa kautta. Ne olivat tuttu ja turvallinen perinne, josta arvaamattoman kuoleman hetkellä haettiin lohdutusta, vaikka murros moderniin kuolemankulttuuriin oli jo käynnistynyt. Ne olivat osa julkista kuolemankäsittelyä tarjoten vaihtoehdon esimerkiksi sanomalehtien uutisille.

### Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Jos ystäväni tahdotten,  
nyt lähteä laulamaan,  
niin surumielin käymme tapausta katsomaan.  
Vien teidät Näsijärvelle,  
missä tapaus astuu eteemme,  
Jossa näemme omat voimamme,  
kun kohtalo meidät vie.  
(Martinen 1929.)

Höyrylaiva *Kurun* haaksirikko Siilinkarin edustalla Näsijärvellä vuonna 1929 on edelleen maamme pahin sisävesionnettomuus. Haaksirikko eteni nopeasti lukuisten silminnäkijöiden seurattessa myrskyisän järven tapahtumia Mustanlahden satamasta. Kolme minuuttia kaatumisestaan *Kuru* oli jo vajonnut vedenpinnan alle. Onnettomuudessa kuoli arvioiden mukaan 136 henkeä ja esimerkiksi Länsi-Teisko menetti asukkaistaan 5 %. Pelastustoimiin rientänyt höyrylaiva *Tarjanne* sekä kaksi muuta satamasta järvelle uskaltautunutta venettä pelastivat yhteensä 21 henkeä ja lisäksi yhden ihmisen onnistui uida rantaan. Yhteensä pelastuneita oli siis 22, heidän joukossaan laivan kapteeni. (Laitinen 1992, 272–273.) Onnettomuus keräsi seuraavina viikkoina ihmisiä yhteisiin hartaus- ja hautaustilaisuuksiin ja yhdisti suuren joukon surevia omaisia ja läheisiä. Onnettomuus nousi myös maan ykkösuutiseksi ja pelastustöistä, ruumiiden etsinnöistä sekä muisto- ja hautajaistilaisuuksista raportoitiin seuraavina viikkoina laajasti.

Tapaus inspiroi myös ”viisunikkareita”, ja tapauksesta on säilynyt meidän päiviimme asti yhdeksän arkkiveisua. *Kurun* onnettomuus ja siitä kertovat arkkiveisut tarjoavat mielenkiintoisen lähtöasetelman kuolemantutkimukselle. Ensinnäkin haaksirikosta kirjoitettujen veisujen määrä tuntuu suurelta etenkin, kun niiden suosio oli 1920-luvun lopulla jo laskussa sitten 1800-luvun lopun huippuvuosien. Lisäksi veisujen sentimentaalinen sisältö luo mielenkiintoisen kontrastin aiheelle: kuolemasta kirjoitetaan hyvin

dramaattisesti ja kauhistellen. Josko onnettomuus oli ollut itsessäänkin karmaiseva, näyttäytyy se veisujen sivuilla vieläkin hirveämpänä.

Veisun aiheena *Kurum* haaksirikko ei ollut mitenkään poikkeuksellinen tai uusi. Onnettomuudet olivat yleinen aihe arkeissa, joiden yksi tarkoitus oli tiedottaa ajankohtaisista tapahtumista. Lisäksi onnettomuudet ja erilaiset luonnonmullistukset nähtiin usein Jumalan rangaistuksena, jolloin ne sopivat hyvin moralisoivien ja opettavaisten veisujen aiheeksi. (Niinimäki 1998, 42.) Esimerkiksi Titanicin uppoamista käsitteleviä veisuja löytyy Helsingin yliopiston kokoelmista jopa 19 kappaletta, ja niiden suosio ja tunnettuus saattoi vaikuttaa myös siihen, että *Kurusta* kirjoitettiin useampia veisuja. (Kansallisarkisto: Asiakirjanäyttely Titanic 100-vuotta.) Lisäksi 1930-luvulla uponneiden S/S *Louhen* ja S/S *Turistin* onnettomuuksista kirjoitettiin Jyväskylän yliopiston kirjaston arkkiveisukokoelman luettelon mukaan veisuja. (Jyväskylän yliopiston kirjasto, 2014.) Onnettomuuksien suosio veisujen aiheena ei myöskään ollut pelkästään suomalainen ilmiö. Artikkelissaan ”Vackra versar om den förskräckliga olyckan – om olyckshändelser i skillintryck” Östen Hedin käsittelee ruotsalaisissa arkiveisuihin esiintyviä erilaisia onnettomuustapauksia. (Hedin 2009, 16–17.)

Sensatiivihakuisina, mutta myös perinteisiä arvoja ylläpitävänä perinteenä (ks. veisujen konservatiivisuudesta Huhtala 1988), veisut ovat jo sinänsä mielenkiintoinen tekstilaji. Kun tuon asetelman pohjalta kirjoitetaan kuolemasta, voivat sävyt, näkemykset ja lohdutuksen sanat olla hyvin erilaisia tai erilailta ilmaistuja kuin muussa julkisessa keskustelussa. Veisujen suosio osoittaa, että niiden tavalla käsitellä kuolemaa oli kysyntää. Tämän artikkelin tavoitteena onkin eritellä aineistona olevien yhdeksän *Kurum* onnettomuudesta kertovan veisun pohjalta sitä, miten kuolemasta kirjoitettiin veisuihin ja miksi kuolemasta haluttiin laulaa veisujen tarjoamin sanoin? Millaisia työkaluja veisut tarjosivat kuolemankäsitteeseen? Aikaisempi tutkimuskirjallisuus ei tarjoa tyhjentävää vastausta, koska se on keskittynyt varhaisempien aikojen veisuihin. Noista ajoista esimerkiksi veisujen merkitys tiedon levittäjänä oli ehtinyt jo menettää merkitystään 1900-luvun alussa, mutta silti niitä edelleen kirjoitettiin ja ostettiin.

Tutkimuskysymyksiin vastataan analysoimalla veisujen kerronnan rakentumista sekä pohtimalla lähiluvun keinoin eri osioiden sisältöä. Sekä rakenteen että sisällön analysointi auttavat erottamaan toisaalta tekstilajia ohjanneita tapoja ja konventioita, toisaalta eri kirjoittajien tavoitteita ja tyyliä. Analyysin pohjalta on mahdollista pohtia, miksi ihmiset halusivat lukea ja laulaa arkiveisuja ja toisaalta millaisia teemoja veisujen kirjoittajat halusivat juuri *Kurum* tapauksen kautta tuoda julki.

Arkiveisut ovat lauluja, jotka on alun perin julkaistu kirjallisessa muodossa. Termit arkiveisut, arkivirsi ja arkiviisu viittaavat painatustapaan, sillä laulut ilmestyivät koko-, puoli- tai neljännesarkin

suuruusina. (Asplund 1994, 25.) Oma tutkimuksellinen lähestymistapani veisuihin rakentuu kirjallisuudentutkija Liisi Huhtalan esittämälle näkemykselle, että arkkiveisujen kautta voi ymmärtää niin tuottajien kuin vastaanottajien tapoja ja tavoitteita. (Huhtala 1996, 243.) Määrittelen siis arkkiveisut yhteisölliseksi viestimäksi, jonka opettavainen ja viihteellinen sisältö rakentuu niin tuottajan kuin vastaanottajan tarpeista ja on siten tavoitteellisesti tuotettua. Tämä tavoitteellisuus asettaa kuitenkin myös haasteita, jotka tutkijan on otettava huomioon. Arkkiveisujen tyyliin kuului melodramaattisuus ja liioittelu, toiset taas pyrkivät vaikuttamaan yleisön mielipiteisiin. Yhtä lailla kuin itse tapahtuma, myös se, miten siitä kirjoitettiin, on mielenkiintoinen tutkimuskohde ja kertoo aikaisten elämästä, mielipiteistä, toiveista ja peloista, kuten Leslie Shepard muistuttaa arkkiveisujen historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan *The Broadside Ballad*. (Shepard 1978, 54.)

Liioitteleva ja sentimentaalinen tyyli ei ole siis este käyttää arkkiveisuja lähteenä, vaikka niiden sisältöä on toistaiseksi tutkittu melko vähän ja ne on sivuutettu vähäarvoisina ja melodramaattisina lauluina. Niistä voi kuitenkin löytää syvällisempiäkin teemoja ja niiden pohjalta voi pohtia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Melodraama onkin saattanut olla tapa käsitellä laajemmin erilaisia ristiriitoja ja muutoksia yhteisössä ja yhteiskunnassa. (Hakapää 2013, 236; Huhtala 1996, 242.) Arkkiveisut valaisevat nimenomaan tavallisen kansan elämää, tapoja ja kiinnostuksenkohteita ja ovat siksi erinomainen lähde myös historioitsijoille (Shepard 1979, 29, 54). *Kuru*-arkkienkin tapa käsitellä onnettomuutta kertoo omalta osaltaan erilaisesta Suomesta kuin vaikkapa sanomalehtien uutiset.<sup>1</sup>

Tämän artikkelin lähteenä olevista yhdeksästä viisusta neljä on painettu heti onnettomuusvuonna ja kolme viimeistään seuraavana vuonna, mikäli luotamme Kansalliskirjaston luettelointiin, jonka mukaisesti viisut on sisällytetty otsikon ”Lauluja 1929–1930” alle. Epäselväksi jää, viitataanko otsikolla painatusvuoteen vai viisun sisältämän tapauksen ajankohtaan. Nimimerkki S. Aattelon *Kuru-muistelma* on vuodelta 1932 ja Matti Hämäläisen *Hukkuvan jäähyväiset* viimeisimpänä vuodelta 1934. *Kuru*-veisujen kirjoittajista kahden todellinen henkilöllisyys jää arvoitukseksi. Viipurin kirjapainossa painetussa viisussa *Hrl. Kurun haaksirikko Näsijärvellä 7/9 1929* ei ole lainkaan tekijätietoja, ja S. Aattelo lienee nimimerkki, jota en ainakaan toistaiseksi ole onnistunut jäljittämään.

Muista kirjoittajista on löydettävissä jonkin verran tietoa kansallisbibliografiasta. Eno Kalle on oikealta nimeltään Nurmijärveläinen Kalle Johansson/Juhonpoika, joka tituleerasi itseään muun muassa *unen näkijänä* ja *kustantajana*. Nimimerkin --i, --n. takana lienee muitakin viisuja kirjoittanut L. Mikkonen, jonka viisuja on painatettu Tampereella. En kuitenkaan tässä artikkelissa viittaa Mikkoseen vaan nimimerkkiin. Valdemar Syvärin arkki on painettu Tampereella, mutta muuta tietoa hänestä ei

<sup>1</sup> Arkkiveisujen ja sanomalehtien erilaisuudesta lähteenä ks. myös Huhtala 1988, 58.

toistaiseksi ole löytynyt. Matti Hämäläinen oli kotoisin Jalasjärveltä ja Serafiina Raittinen taas Loimaalta ainakin mikäli hänen veisujensa painopaikkaa voi pitää vihjeenä. B. Marttinen eli Basilius Marttinen taas oli kotoisin Petäjävedeltä ja hänen värikkästä tarinastaan on kirjoitettu myös blogi-teksti vuonna 2014. (Ahola, 2014.) Myös hyvinkäläisen Werner Bergströmin elämästä on löydettävissä moniin muihin viisunikkareihin verrattuna hyvin tietoa, sillä Ellen Bergström on julkaissut vuonna 1991 isänsä tuotannon pohjalta teoksen *Wernerin viisuja: Lauluarkkien tekijän ja kulkevan kirjakauppiiaan Werner Bergströmin elämää ja tuotantoa*. Teos valaisee mielenkiintoisella tavalla veisaajan omia näkemyksiä perinteestä. Teoksesta käy myös ilmi, että Bergström on julkaissut arkit muun muassa *Empress of Ireland* -laivan haaksirikosta vuonna 1914 sekä Torpedovene *S2:n* onnettomuudesta vuonna 1925. Haaksirikot ja onnettomuudet olivat aiheena hänelle tuttuja jo siis ennen *Kurua*. Ainakin yksi tutkimistani *Kuru*-veisuista on kuultavissa myös laulettuun muodossa, sillä Kansanperinteen arkistosta löytyy haastattelu, jonka aikana haastateltava esittää *Villiruusun*-sävelellä laulettavan B. Marttisen kirjoittaman veisun ”*Kuru*” laivan haaksirikosta. (Kper, AK/3440.)

Käytän tässä artikkelissa käsitettä *arvaamaton kuolema* kuvailemaan onnettomuudessa menehtyneiden kuolemaa sekä pyrkiessäni ymmärtämään sitä haastetta, jonka tapaus yhteisöille asetti. *Kurun* haaksirikon kaltaisen suuronnettomuuden jälkeen yhteiskunnan on pyrittävä vakuuttamaan, että vaikka yksilö on kuolevainen, yhteisö on kuolematon. Ahdistus kuolemasta kanavoidaan siten yhteisön hyödyksi ja eläminen muuttuu jälleen mielekkääksi. Kaikki ei olekaan katoavaista. Arvaamattoman kuoleman kohdalla tällaiselle vakuuttelulle on erityinen tarve, sillä esimerkiksi onnettomuus on muistutus siitä, että kuolema voi kohdata meidät koska tahansa ja missä tahansa. (Bauman 1992, 109, 123.) Myös arkkiveisut olivat osa julkista kuolemankäsittelyä, jonka kautta ja jonka avulla yhteisö saattoi tapausta purkaa.

*Kurun* haaksirikko osuu aikaan, jolloin murros traditionaalisesta kuolemankulttuurista kohti modernia antoi merkkejä itsestään. Vaikka murros moderniin käynnistyi toden teolla vasta 1960-luvulla koko maan kattavan sairaalaverkon myötä, oli muutoksia havaittavissa jo 1920-luvulla. Etenkin kaupungeissa ahtaat asumisolot estivät perinteisten ruumiin valmisteluun liittyneiden rituaalien suorittamisen kotioloissa, ja kulkutauteihin liittynyt tartuntariski eristi sairaat kaupungin sairaaloihin. Lisäksi kuoleman kaupallistuminen lähti liikkeelle nimenomaan kaupungeista, joihin perustettiin maan ensimmäiset hautausoimistot. Niiden tuotteiden ja palveluiden määrä kasvoi entisestään maailmansotien välisenä aikana. Maaseudulla perinteet olivat edelleen voimissaan, ja omaiset hoitivat järjestelyt itse. (Pajari 2014a, 63–64; Pajari 2014b, 395–402; Fingerroos 2004, 200.) Arkkiveisut asettunevat pitkään jatkuneena perinteenä kuolemankäsittelyssä enemmän traditionaalisen kulttuurin puolelle. Ne tarjosivatkin perinteisen tavan lukea arvaamattomista kuolemista. 1920–1930 lukujen

arkkiveisujen ja kuolemankulttuurin tutkiminen tarjoaa mielenkiintoisen yhdistelmän, jossa moderni ja traditionaalinen kietoutuvat yhteen ja muistuttavat, ettei kulttuurin muutos ollut yksisuuntainen tie.



Seuraavassa kahdessa luvussa analysoin *Kurusta* kertovia veisuja. Erittelen veisujen rakennetta ja sisältöä niin, että etenen veisujen alusta kohti niiden loppua. Kolmannessa luvussa pohdin analyysin pohjalta sitä, miksi kuolemaa käsitteleviä veisuja luettiin, miksi niitä ei ainakaan luettu ja millaisia työkaluja ne tarjosivat kuolemankäsittelyyn. Lopuksi esitän johtopäätökset tiivistetysti.

**Kuva 1.** B. Marttisen arkkiveisun kansi. Kuva: Tampereen kaupunginkirjasto, Arvo H. Nurmen arkisto, 2017.

### Arvaamattomuuden kauhu

Vaikka arkkiveisut nopeasti vilkaistuna vaikuttavat kevyeltä, sensaatiohakuiselta ja liioittelun taipuvaiselta runoudelta, on niiden taustalla jokin tavoite (tekstien tarkoituksesta ks. esim. Kalela 2012, 505; Siltala 2009, 22). Veisujen kohdalla tavoite oli vaikuttaa muihin, sillä ne olivat myyntiartikkeleita. Oli siis kirjoitettava jostain sellaisesta ja siten, että yleisö innostui arkin ostamaan. Arkit myös myivät, sillä painomäärät saattoivat olla huomattavia – yksittäistä arkkiveisua saatettiin painattaa 1800-luvun lopulla kymmenenkin tuhatta kappaletta. (Huhtala 1988, 48; 1800-luvun painomääristä ja arkkiveisujen suosiosta (esimerkkinä Englanti) ks. Shepard 1978, 76.)

On kuitenkin huomattava, että 1920–1930-luvuilla veisujen suosio oli jo laskussa, eivätkä 1800-luvun painomäärät kerro mitään myöhempien vuosikymmenten painotahdista. Koska painomäärien selvittäminen ei tässä yhteydessä ole mahdollista, on pohdittava *Kuru*-veisujen suosiota toista kautta.

Viisujen maantieteellinen levinneisyys paljastaa jo jotain aiheen suosioista. Viisuista kolme on painettu Tampereella, mikä osoittaa, että lähiseuduilla ostajia riitti useamman viisunikkarin tuotoksille. Tosin kaikki kolme on painettu eri vuosina. Muut viisut on painettu Loimaalla, Helsingissä, Hyvinkäällä, Jalasjärvellä sekä Porissa (jossa Petäjäviedeltä kotoisin olevan B. Martisen viisu on painettu). Etäisimmät paikat etelässä, pohjoisessa ja lännessä ovat siis enintään noin 150 kilometrin päässä Tampereesta. Etäisin painopaikka on nimettömäksi jääneellä veisulla, joka on painettu Viipurissa. Viisuja on siis painettu Etelä- ja Keski-Suomessa melko laajalla säteellä, ja tapahtuma on saanut huomiota muuallakin kuin Tampereella. Jalasjärvi jää kuitenkin pohjoisimmaksi paikaksi, jossa tietävästi *Kuru*-veisuja on kirjoitettu. Jää arvoitukseksi, onko veisuja voinut levitä myös maan pohjoisempiin osiin, mutta koska myynnistä vastasivat usein veisajaat itse (Hakapää 2013, 232), he tuskin ovat kiertäneet kovin kaukana teoksiaan kauppaamassa. Etelä-Suomessa tapaus on kuitenkin saanut huomiota useilla alueilla, ja yhdeksän kirjoittajaa on uskonut aiheen myyvän, joten arkkiveisuja voi olettaa myydyn ainakin kohtuullisesti. Kuten aikaisemmin kirjoitin, haaksirikot olivat ennenkin olleet myyvä aihe, josta parhaana esimerkkinä on *Titanicin* tapaus. Myös tämän taustan perusteella voi olettaa, että *Kurun* tapauksesta kertovat viisut ovat olleet ostajien suosiossa. Ellen Bergströmin teoksen mukaan Werner Bergström on kirjoittanut vuonna 1930 tapauslaulujen (jollaista siis *Kuru*-viisukin edustaa) suosioista seuraavasti: ”Nyky maailmassakin on suuri joukko kansaa, joka niistä pitää.” (Bergström 1991, 43.) Tämäkin toteamus vahvistaa näkemystä, että veisuilla oli ostajakuntaa vielä 1930-luvulla ja niitä oli kannattavaa vielä tuolloin kirjoittaa.

Perinnetekstilajeilla on usein kirjoittajan persoonallista ilmaisua rajoittavia ohjeita ja sääntöjä. (Pentikäinen 1980, 221.) Näin on myös veisujen kohdalla. Kansankertomukset ovat kulttuurista viestintää, joiden suosio riippuu niiden kyvystä vastata kulttuurissa ajankohtaisiin toiveisiin, tunteisiin ja käsityksiin. Konventioista taas riippuvat yhteisöllisen käytön rajat eli missä, milloin ja kenelle kertomus on suotavaa esittää. (Siikala 1984, 219.) Arkkiveisuilla oli maine ”roskakirjallisuutena” ja ”rahvaan runoutena” (Hakapää 2013, 243), mutta toisaalta tällaiset luokittelut muokkasivat myös lukijakunnan odotuksia. Viisunikkarin oli kirjoitettava niin, että yleisö sai sitä, mitä he perinteiseltä arkkiveisulta odottivatkin. Maine – jota konventiot olivat osaltaan luomassa ja pitivät yllä – ”roskakirjallisuutena” siis rajoitti, mutta toisaalta loi markkinaraon. Yleisö halusi arkin ostaessaan lukea ajankohtaisista aiheista tutun kaavan ja tunnettujen sävelmien raamittamana. Arkkiveisut olivat tuttu ja turvallinen perinneteksti.

Arkkiveisujen rakenteen ja konventioiden ymmärtämiseksi hyödynnän sekä Liisi Huhtalan näkemyksiä veisujen kerrontatyyleistä että Teun A. van Dijkn kertomusskeemaa. Narratologiset analyysimallit eivät useinakaan ole paras tapa analysoida pienimuotoisia perinnetekstejä, jollaista esimerkiksi arkkiveisut edustavat. Tällöin on parempi turvautua rakenteen analyysissa kertomuksen minimikriteerejä

erittelevään skeemaan, joka palvelee hyvin myös lyhempien tarinoiden tulkintaa. (Siikala 1988, 27.) Tämän takia hyödynnän analyysissäni van Dijkin kertomusskeemaa, jossa hän esittelee viisi mielestään kaikille kertomuksille, niin lyhyille kuin pitkille, tyypillistä kategoriaa. Vaikka arkkiveisut eivät noudata skeeman kategorioita kaikilta osin, on van Dijkin teoriasta hyötyä joidenkin osioiden tunnistamisessa. Huhtala taas on artikkelissaan esitellyt murhaveisuille tyypillisen rakenteen, joka mielestäni sopii hyvin myös *Kurun* tapauksesta kertoviin veisuihin.<sup>2</sup>

Tarkastelen rakenteen kanssa rinnakkain myös arkkiveisujen sisältöä ja sitä, mitkä teemat nousevat missäkin kohtaa veisua esille. Teemoittamisessa on kyse ”aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat.” (Moilanen & Rähkä 2010, 55.) Rakenteen ja sisällön tarkastelu yhdessä antaa kokonaiskuvan siitä, millaiset konventiot ohjasivat veisun kirjoittajia, miksi jotkut teemat nostettiin esille tietyssä kohtaa ja mitkä asiat erottivat kirjoittajia toisistaan.

Arkkiveisut alkavat usein ”laulajan alkusanoilla”. (Lainaus ks. Kuusmin 2013, 196; Huhtala 1988, 55.) Niissä tekijä ilmaisee, mistä veisu kertoo ja miksi hän on veisun kirjoittanut sekä saattaa pahoitella ikävää tehtävänsä kertoa surullisesta tapahtumasta. Näin on myös *Kurun* tapauksesta kertovissa viisuissa. Esimerkiksi S. Aattelo kirjoittaa *Kurun* haaksirikkopäivän olevan hänelle ”surujen päivästä suurin” ja laulavansa siitä itselleen ”ja sulle”. B. Marttinen taas vie kuulijan kuvainnollisesti Näsijärvelle: ”Vien teidät Näsijärvelle, missä tapaus astuu eteemme, jossa näemme omat voimamme, kun kohtalo meidät vie.” (Marttinen 1929.) Matti Hämäläinen kuvailee kirjoittavansa ”tunnon pakosta”. (Hämäläinen 1934.) Werner Bergström taas pahoittelee ensimmäisessä säkeessä, ettei voi ”leivon lailla riemua laulella”, sillä ”riemun täytyy vaieta, kun itkee kokomaa.” (Bergström 1929.) Viestintuojaa ei siis saanut syyttää huonoista uutisista, ja kirjoittajat irtisanoutuivatkin surullisesta aiheesta – jonka olivat itse valinneet.

Seuraavaksi veisuissa kerrotaan tapauksen lähtökohdat. Huhtala kutsuu tätä vaihetta kuvaavasti tihennykseksi. van Dijkin kertomusskeemassa osiota kutsutaan *puitteiden esittelyksi*. (Huhtala 1988, 55; van Dijk 1980, 114.) Lähtöasetelmat kuvataan veisuissa vääjäämättömiksi: ihmiset ovat tietämättömiä tulevasta kohtalostaan, vaikka moni asia viittaa tulevaan kauhuun. Näin ollen myös kuoleman arvaamattomuus nousee esille heti veisujen alussa. Olosuhteiden vaikeutta korostetaan erilaisin kielikuvin, joissa kerrotaan aaltojen korkeudesta ja myrskyn kovuudesta. Lisäksi saatetaan kirjoittaa kotona odottavista omaisista jotka eivät enää koskaan saa tavata rakkaimpiaan. Tihennys onkin sopiva sana kuvaamaan *Kuru*-viisujen tapaa esitellä puitteet:

<sup>2</sup> Saman huomion murhalaulujen ja onnettomuuslaulujen rakenteen samankaltaisuudesta on tehnyt Huuskonen 2016, 48.



Kun myrsky ulvoo hurjinmin, kun laineet vaahtopäät  
lyö rantaan metrin korkeina, kuin kaikki hornan säät,  
niin Mustanlahden laiturilla matkaan valmistuu  
se laiva, joka matkallansa myrskyyn uppoutuu.  
(--i. --n. 1930.)

He ilomielin lähtivät kaupunkimatkalle.  
Laivalla kulkemahan kuoleman kehdolla.  
Vainaita moni varttui kotia tulemaan,  
lupansa päälle luotti, he tulee illalla.  
(*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.)

Ei uskoa voinut kukaan, kuinka myrsky voiman saa.  
Laiva lähti tavan mukaan. Hetken taivas punoittaa.  
Se merkki oli hirmutuulesta. Oi jos ymmärtäneet ois'sen.  
Se ennenkin vahingosta suuresta merkki ollut se kauhujen.  
(Bergström 1929.)

Kuoleman arvaamattomuutta korostetaan heti viisujen alussa myös kuvailemalla erilaisin kielikuvin matkustajien kohtaloa. Viisuissa esimerkiksi kuvaillaan, kuinka matkalaisten ”hauta aukes arvaamatta Siilinkari taa” (--i. --n. 1930) tai kuinka posket kalpenivat ”kuolonkauhuun” (Aattelo 1932). Kohtalo esitetään vääjäämättömänä ”kuolon herran” määräyksenä tai ”kohtalon kutsuna”. Mitään ei ole enää tehtävissä laivan irrottua Mustanlahden satamasta, ja matkustajat tulevat kohtaamaan viisujen mukaan kamalan kuoleman. Eno Kalle sisällyttää tihennykseen jo yhden opetuksen todetessaan, että kukaan laivassa tuskin ”muisti matkan alkaissa, että oisi Korkein suojeleus, matkalla vaaran varjelus.” (Eno Kalle 1929.) Kaikilla oli vain kiire, niin kuin tapana on.

Seuraavaksi viisuissa käydään tapaus läpi yksityiskohtaisemmin. Se, kuinka tarkkaan tapahtumista veisuissa kerrotaan, vaihtelee. Esimerkiksi Werner Bergström kertoo onnettomuuden kulusta melko tarkasti mainiten myös muun muassa kapteenin ja perämiehen pelastumisen, rannalla olleiden kauhun ja sen, ettei pelastusveneistä ollut hyötyä:

Vain harvat pelastuivat pelastusvenheissä.  
Toiset viimeiseen asti uivat, suurissa aalloissa,  
Vain yksi pääsi rantahan. Ol'niin kuin ihme tää.  
Vaan pelastusvenhe kolmas se laivan mukana pohjaan jää.

Kapteeni parastaan koitti. Oli viimeiseen asti työs.  
Perämies se varmaan urhea ol'myös.  
Pelastuivat molemmat, perämies voimallaan.  
Koetti yhtä pelastaa, apulaivaan johdattaa.  
(Bergström 1929.)

Vastakohtana voisi esittää Serafina Raittisen paljon lyhemmän veisun, jossa tapahtumista kerrotaan melko ylimalkaisesti kuten ensimmäiset säkeistöt osoittavat:

7 päivä lauantaina  
Viime syksy kuuta  
Niin ei Tampereen tienoilla  
Paljon puhuttukaan muuta

Telefonit tärisi  
Ja suuria saatiin kuulla  
Että Näsijärvellä hukkuneet  
Ja todeksi tettiin luulla.  
(Raittinen 1929/1930.)

Eroa saattaa osittain selittää se, että veisujen rooli tiedottajana oli sanomalehtien myötä menettänyt merkitystään. Kun tapahtumien kulusta saattoi lukea lehdistä, jäi kirjoittajan oman harkinnan varaan, mitä ja kuinka tarkkaan hän halusi kertoa.

Werner Bergström aloittaa tapauksen läpikäynnin kuvaavasti kirjoittaen: ”Vaan pian alkaa murhenäytelmä.” Ja sellaisena myös muut viisujen nikkarit tapauksen kuvailevat. Kauhistelevaa kieltä ei säästellä. Ensin kuvaillaan, kuinka Sillinkarin luona ”myrskyn valta eteni” (Marttinen 1929), ja lisäksi useimmissa veisuissa mainitaan myös valtavat aallot ja laivan kaatuminen kyljelleen. Esimerkiksi B. Marttinen ja Bergström kuvailevat, kuinka aallot heittivät laivan kyljellä olleet matkustajat veteen. Myös ihmisten kamppailua vedessä kauhistellaan veisuissa:

Aalloissa kamppailla saa nyt nainen avuton,  
nuor´lapsi huutaa äitiään tuskista voimaton.  
Tuoll´sulho etsii armastaan, tuoll´ mies vaimoan,  
tuoll´vanhus harmaa hapsi kaipaapi omiaan.  
(Syväri 1929.)

Kun hirmumyrskyn laineilla  
taistelivat monet kauheilla  
elämän viime toivossa  
kuoleman hirveen kourissa.  
(Eno Kalle 1929.)

Sanat ”kauhia” ja ”hirmuinen” toistuu veisuissa moneen kertaan kuvattaessa onnettomuuden etenemistä. Toisto onkin yksi tapa vahvistaa sanomaa samoin kuin kielikuvat ja vahvat adjektiivit. (Siikala 1984, 99.) Tuuli on hirmuinen, aallot armottomia, näky kauhia ja lopuksi ”kauhun sanoma kiiti

yli suuren Tampereen”. (Bergström 1929.) Lisäksi mainitaan tuskanhuudot, jotka kaikuivat aina kaupungille asti. Erityisen kauhea oli matkalaisten kohtalo. Kauhuisaan he tajusivat, että apua ei ollut saatavilla ja joutuivat kokemaan hirveän kuoleman:

On järkyttävin Tuonen tie he jota kulkivat,  
 he tuskan, kauhun katkerimman vaiheet tunsivat.  
 Lie elo ollut vaiheiltansa tuskan tuntuksaa  
 sen kaiken varjoon kaameudessa syyskuun päivä saa.  
 (---i. ---n 1930.)

Onnettomuuden traagisuutta korostetaan myös omaisten kohtaloiden kautta. Veisuissa kehoitetaan muistelemaan niitä perheitä ja etenkin lapsia, jotka menettivät onnettomuudessa rakkaansa ja perheen elättäjän täysin arvaamatta. Lisäksi veisuissa tuodaan esille, kuinka vaikea arvaamattoman kuoleman kauhusta on toipua. Esimerkiksi B. Marttinen kirjoittaa, ettei ”uni anna lepoaan, vie rakkaitansa muistamaan, ja aamulla ylös herättyä ikävästä velveentuu.” (Marttinen 1929.) Myös S. Aattelo korostaa moraalissa tilanteen lohduttomuutta vielä kolme vuotta onnettomuuden jälkeen:

Kenpä mittaisi surujen syvänteen,  
 saisi uida virrassa kyynelveen,  
 saisi sydänkin kuolemanpaineen.”  
 (Aattelo 1932.)

Sen sijaan onnettomuuden ikäjakaumaa ei veisuissa mainita. Kahdessa veisussa tosin tuodaan esille se, että onnettomuudessa kuoli paljon koululaisia, jotka olivat palaamassa kotiin kouluviikon jälkeen. Tosin tämäkin seikka tuodaan ilmi niin, että se edelleen korostaa tapauksen kauheaa luonnetta:

Ei tienneet koululaiset luokalta lähteissä,  
 että he opettajaans’nyt viimeks’näkevät.  
 Halulla he kävi tääl oppikoulussa,  
 vaan tutkinnon he saivat Näsijärven pohjassa.  
 (Hrl. Kurun haaksirikko... 1929/1930.)

Kauhistelun on todella silmiinpistävää suurimmassa osassa *Kurusta* kertovia veisuja. Syitä sen taustalla lienee useita. Ensinnäkin kauhistelun vahvisti opetusta, jonka viisunikkari halusi lauluunsa sisällyttää. Matkalaisten kohtalo oli niin hirveä, ettei sitä kukaan koskaan halua itsensä tai läheistensä osaksi, ja siksi haaksirikosta oli otettava opiksi. Opillinen sisältö taas vaihteli kirjoittajista riippuen, mistä kirjoitan seuraavassa luvussa. Toisaalta kauhistelun taustalla vaikuttivat veisujen konventiot. Veisujen tapa kertoa

traagisista onnettomuuksista oli usein dramaattinen ja sensaatiohakuinenkin.<sup>3</sup> Jo veisujen otsikot avaavat genren kerronnan tyyliä: ”Suru Laulu Höyrylaiva Kurun kauhiasta haaksirikosta Näsijärvellä syyskuun 7 p. 1929”, ”Suru- ja murhelauluja. Kauhun kuva Näsijärvellä, eli höyrylaiva ”Kurun” kaamea kohtalo 7.9.1929”, ”Surulaulut Näsijärven ja Luopioisten onnettomuuksista”. Kyseessä oli siis suru- ja murhelauluja traagisesta tapahtumasta, ja tällöin traagisuutta tuotiin myös itse viisun tekstissä esille. Otsikoiden pituus taas juontaa juurensa arkkiveisujen roolista tiedottajana ennen sanomalehtien yleistymistä. Ostajan piti jo otsikosta saada selville, mitä oli tapahtunut ja missä.<sup>4</sup>

Juha Siltala soveltaa omassa tutkimuksessaan Klaus Theweleitin havaintoja saksalaisista vapaajoukoista kirjoittaessaan taistelu- ja terrorielämyksistä. Pohtiessaan ”inhottavilla asioilla mässäilyä”, hän nostaa esille ajatuksen ”kollektiivisesta tyydytyksestä”. (Siltala 2009, 290.) Käsitepari avaa kauhistelun roolia kuoleman näkökulmasta myös arkkiveisuissa. Onnettomuus näytti pelottavasti olevan ihmisten oman kontrollin ulkopuolella, ja kauhistelu antoi yhteisen tyydytyksen kokemuksen tilanteessa, jota ei muuten voinut hallita. Vaikka kyse ei ollutkaan surulla tai onnettomuudella mässäilystä, vaan tapahtumien kuvailusta veisulle tyypilliseen dramaattiseen tapaan, saattoi veisujen kautta purkaa surun aiheuttamaa ahdistusta, jopa aggressiota. Toisaalta tapahtumien yksityiskohtainen kuvailu lienee ollut vastaus asiakkaiden tarpeeseen: tapahtumien kulusta haluttiin tietää mahdollisimman tarkasti.

Lisäksi kauhistelevaa tyyliä selittänee aikalaisten traditionaalinen suhtautuminen kuolemaan. Suhde kuolinhetkeen ja ruumiiseen oli hyvin erilainen traditionaalisessa kuolemankulttuurissa verrattuna moderniin, jossa kuolema eristäytyi muusta elämästä kaupungin sairaaloihin. Suomessa kansanperinteestä ja kirkollisista tavoista muodostuneihin kuolemanrituaaleihin kuului muun muassa kuolinvuoteen ympärille kokoontuminen, ruumiin pesu ja arkkuun asettaminen sekä ruumiinvalvojaiset. Ruumiin valmistelu kotona olikin tärkeä osa rituaaleja, joiden tarkoituksena oli hallita kuoleman aiheuttamaa surua ja helpottaa paluuta arkeen. (Vuorela 1975, 621–627; rituaalien merkityksestä ks. esim. Nenola-Kallio 1985, 179; Pentikäinen 1990, 93; Fingerroos 2004, 216–218; Kempainen 2006, 40, 56.) Iiona Kempainen (nyk. Pajari) on teoksessaan *Isänmaan uhrin – Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana* kuvaillut hyvän kuoleman kriteereitä. Yksi näistä on se, että kuolinsyyn on oltava tunnettu. (Kempainen 2005, 56.) Arkkiveisut yhdistävät omaisten halun tietää kuolinhetkestä sekä traditionaalisen kuolemankulttuurin suhteen kuolemaan. Se, mikä meille näyttää kauhistelulta ja sensaatiohakuisuudelta, edusti aikalaisille todenmukaista kertomusta tapahtumista ja tarjosi lohdutusta kertomalla kuolinhetkestä.

<sup>3</sup> Arvaamattomuuden ja traagisuuden korostamisesta kulta-ajan veisuissa kirjoittaa myös Huuskonen 2016, 50.

<sup>4</sup> Otsikoiden pituudesta kts. Huuskonen 2016, 48.

Ikään kuin vastapainona kaikelle traagisuudelle veisuissa muistutetaan pelastajista, jotka tarttuivat toimeen oman henkensä uhalla. Serafina Raittisen, Valdemar Syvärin ja Matti Hämäläisen veisuja lukuun ottamatta kaikki muut veisut nostavat esille pelastajat. Heidän urotekonsa luvataan muistaa ikuisesti. Jos *Kurun* kohtalo oli rangaistus kansalle sen synnillisestä elämästä, jossa unohdettiin elämänlangan ohuus, oli pelastajien rohkea toiminta kaiken sen vastakohta – valonpilkahdus kaikessa arvaamattomuuden kauhussa. S. Aattelo kuvaileekin, kuinka rohkeat pelastustoimet ”kaunisti sankarin.” (Aattelo 1932.) Omaan kohtaloon saattoi sittenkin vaikuttaa, kun oli urhea. Onnettomuus ei ehkä olutkaan täysin ihmisten oman kontrollin ulkopuolella, ja veisut tarjosivat pelastajia pelastuksena arvaamattomuuden upotuksesta.



**Kuva 2.** Ensimmäiset ruumiit saapuvat satamaan. Kuva: Aira, Vapriikin kuva-arkisto, 2017.

### Opetus merkityksenantona

Arkiveisujen lopuksi esitetään jokin ”yleistävä toivomus tai kehoitus.” (Huhtala 1988, 55.) Yleensä viimeinen säe kokoakin tiiviiksi paketiksi kaiken sen, mitä kirjoittaja on veisuillaan halunnut sanoa. Kuvaan tätä osiota van Dijkin kertomusskeemasta lainatulla käsitteellä *moraali*. Se ei kuitenkaan ole ainoa kohta, joka sisältää opetuksen lukijoille. Sen sijaan monet kirjoittajista upottivat mielipiteitään ja opetuksiaan myös veisun keskelle ja yleensä etenkin lopussa on useita opettavaisia säkeitä, jotka *moraali* sitoo yhteen. van Dijkin kertomusskeemassa osiota, joissa kirjoittaja ilmaisee jollain tavalla oman näkemyksensä tapahtumista, niiden syistä ja seurauksista, kutsutaan *arvioinniksi*. (van Dijk 1980, 114–115.)

Opetus on tärkeä osa veisua ja siten myös yksi sisältöä ohjaavista konventioista. (Huhtala 1988, 56; Huhtala 1996, 242.) Myös Ellen Bergströmin teoksessa nostetaan esille veisujen opettavainen luonne lainaamalla Werner Bergströmin omaa kirjoitusta, jossa hän on todennut, että tapauslaulut ”kasvattavat esimerkkien ja varoitusten kautta.” (Bergström 1991, 43.) Kaikista yhdeksästä *Kurusta* kertovasta veisusta on löydettävissä opetus, ja lopun *moraalissa* kirjoittajan näkemys vielä kiteytetään yhteen säkeeseen. Seitsemässä veisussa muistutetaan kuoleman arvaamattomuudesta ja kirjoitetaan *Kurun* olleen Herran opetus ”ett’ valmiit olisimme kuolemaa oottamaan.” (*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.) Veisujen viimeisissä säkeissä kirjoitetaan kansan unohtaneen Herransa tai vedotaan korkeamman voiman suojeluun, kuten esimerkiksi Eno Kallen veisun *moraalissa*: ”ain kohtalosta kauheista, varjele meitä kaikista”. Kun edellisessä säkeessä Eno Kalle on kirjoittanut, että jokaisen tulisi toivoa kuolevansa ”rakkahan kodin vuoteella”, on selvä, että suojelusta pyydetään nimenomaan arvaamattomalta kuolemalta, ei niinkään kuolemalta yleensä. (Eno Kalle 1929.) Valdemar Syväriin *moraali* kiteyttää hyvin seitsemän veisun opetuksen:

Niin muista ihmis-sydän et kuolo odottaa,  
se voi sun kaataa missä vaan, vaikk’oiskin tyyni sää.  
Suo että Luoja purttasi matkallas’ohjatkoon,  
kaukaisen rannan valkamaan miss’rauha aina on.  
(Syväri 1929.)

Veisujen alun sentimentaalinen tyyli ja traagisten tapahtumien yksityiskohtainenkin kuvailu ei siis estänyt vetoamista lopussa Herran johdatukseen. Maallisen aiheen ja hengellisen tematiikan yhdistyminen olikin tyypillistä arkkiveisuille sen jälkeen, kun niiden kirjoittaminen oli 1800-luvun puolen välin jälkeen siirtynyt sivistyneistöltä kuten opettajilta ja papeilta kouluja käymättömälle rahvaalle. Huolimatta siitä, että sivistyneistö alkoi vastustaa mielestään halpaa ja sensaatiohakuista arkkiveisuperinnettä, eli se kultakauttaan nimenomaan 1800-luvun lopulla. Maalliset aiheet tuntuivat miellyttävän asiakaskuntaa, joka sekin oli lukutaidon lisääntymisen myötä kasvussa. (Hakapää 2013, 225, 235–236, 245; Niinimäki 2006, 80–81; Huhtala 1988, 48, 55.) *Kurusta* kertovat veisut noudattavat siis tekstilajin konventioita yhdistäessään maallisen ja uskonnollisen tematiikan.

Kun veisun aiheena on kuolema, toimii tekstilajin konventioihin kuulunut opetus myös merkityksenantona. Kuolema haastaa merkityksellisyyden ja siksi merkityksen tarjoaminen on tehokas keino estää kuoleman aiheuttamaa kauhua leviämästä. (Bauman 1992, 15.) Arvaamattoman kuoleman kohdalla merkityksen tarjoaminen on erityisen tärkeää. Ilona Kemppaisen listaamissa hyvän kuoleman kriteereissä mainitaan, että kuolinsyyn tuntemisen lisäksi kuoleman tulisi olla omaisille myös

ymmärrettävä. Kuolema ymmärtämisessä ja siten hyväksymisessä taas auttaa se, että kuolinsyy on yhteydessä vainajan elämään. (Kempainen 2006, 56.) *Kurun* haaksirikossa menehtyneet kokivat kuoleman yllättäen, niin ettei heille tai heidän omaisilleen jäänyt aikaa siihen valmistautua. Lisäksi onnettomuus vei paljon elämänsä nuoruutta viettäneitä, sillä vainajista 60 oli alle 25-vuotiaita (kuolleiden iästä ks. Laitinen 1992, 273). Kuoleman ymmärtäminen tuntui siis omaisista varmasti erittäin vaikealta ja merkityksen löytäminen tärkeältä.

Tapahtuma esitetään veisuissa osana Herran suurempaa suunnitelmaa. Ajatus johdatuksesta saatetaan esittää melko ankarankin kuuloisena käskynä, kuten esimerkiksi Werner Bergströmin veisun *moraalissa*: ”Vaana sallimus synkkä myös kohtajaa, kun kansa unohtaa, käskyn kaikkein jaloimman: luottaa vain Jumalaan”. Tiukkasävyinenkin käsky toimi kuitenkin myös lohdutuksena tarjoten turvaa arvaamattomalta kuolemalla. Kun noudatti veisun ohjetta, olivat korkeamman suunnitelmat suopeampia.

Werner Bergström ja B. Marttinen ovat sisällyttäneet viisuihinsa tarinan naisesta, joka löytyi uponneesta *Kurusta* rukousasennossa. Tarina ei liene totta, mutta on erittäin mielenkiintoista, että sellainen on syntynyt. Neidon tarina kuvastaa omaisten tarvetta ymmärtää ja etsiä merkitystä arvaamattomalle kuolemalle. Kuolinhetkestä on tarinan kautta luotu parempi ja hallittavampi ja samalla se on muistutus siitä, ettei Herra ole unohtanut omiaan onnettomuuden hetkellä:

Eräs neitonen vieno ja kaino rukoukseen on polvistunut.  
Hälle Jeesus kuolossa ainoa. On sielunsa pelastunut.  
Kirkkaampi kuultaa ruununsa nyt taivaassa kimaltaa.  
Hän morsian Ylkänsä riemuitseva, vain Herraansa ylistää.  
(Bergström 1929.)

Sielun pelastuksen,  
sai aaltoinkin sisässä,  
neito rukous-asennossa oli laivan hytissä.  
Ei hyljännyt häntä luojansa  
joka polvistui hänen luonansa,  
oli onnellisia kaikki,  
ken häneen turvasi.  
(Marttinen 1929.)

Kuoleman arvaamattomuus ja Herran johdatuksesta muistuttaminen ovat siis *Kurun* tapauksessa veisujen yleisin opetus ja siten yleisin merkitys, joka kuolemalle onnettomuudessa annetaan. Mutta muitakin teemoja nostetaan lauluissa esille. B. Marttisen veisussa todetaan useassa säkeessä, että kuoleman edessä ihmiset ovat tasa-arvoisia: ”ei kysy kuolo sinulta mitä täällä omistat”. (Marttinen 1929.)

Samaa tematiikkaa käsittelee myös Mätti Hämäläinen mainiten muun muassa, että haaksirikossa kuolivat ”tasa-arvossa rikas, työmies.” Hämäläisen arkki on monessa suhteessa poikkeus muista *Kuru-*veisuista. Ensinnäkin arkki sisältää yhteensä seitsemän lyhyttä veisua, joista ensimmäinen käsittelee *Kurun* ja toinen *Louhen* haaksirikkoa. Seuraavien veisujen otsikot kuvastavat hyvin myös sisältöä: *Ero ja kaipaus, Harhakuva. Pelastuneet, Haavat paranevat. Eteenpäin, Tuonelan joella* sekä *Yhteen hiileen*. Arkin viimeisessä säkeessä Hämäläinen kirjoittaa, että veisujen sanat on ajateltu hukkuvien suuhun ja siksi esimerkiksi *Kurun* haaksirikkoa käsittelevän veisun kertojana on onnettomuudessa menehtynyt. Myös koko arkin otsikko *Hukkuvan jäähyväiset* viittaa Hämäläisen ajatukseen kirjoittaa veisut menehtyneiden näkökulmasta. Veisut sisältävätkin paljon upotettua *arviointia* (Siikala 1984, 98), jossa kirjoittajan omat näkemykset kerrotaan jonkun toisen suulla.

Toiseksi Hämäläisen veisut ovat erittäin kantaaottavia. Mikään toinen yhdeksästä arkista ei nosta yhteiskunnallista sanomaa yhtä isoon rooliin. Etenkin viimeinen veisu on jopa paatoksellinen ja sen ensimmäiset sanat tiivistävät hyvin arkin sanoman: ”Tasavalta-laivaa, konsulit, kaikkiin voimin turvattakoon!”. Haaksirikkotematiikka siis sidotaan isompaan yhteiskunnalliseen viestiin, vaikka sinänsä *Kurulla* ja veisun poliittisella sanomalla ei mitään yhteistä olekaan. Opetus voi siis olla melko irrationaalinenkin suhteessa tapauksen luonteeseen. On viisunikkarista itsestä kiinni, minkälaisen narratiivin osaksi tapahtuma kiinnitetään.

*Kurun* ja *Louhen* tapaukset muuttuvat Hämäläisen veisuissa osaksi tasavaltalaista taistelua, jossa menehtyneiden uhrausta ei saa unohtaa, vaan se päinvastoin velvoittaa muita työskentelemään yhteisten arvojen eteen. Hukkuneen sanoiksi kirjoitetut vetoomukset kehottavat toisia jatkamaan työtä yhteisen aatteen eteen:

Yhteisymmärrystä, sopua,  
Suomen kansan keskeen toivoisimme,  
ettei hukkua totuus saisi valheen henkeen.  
Hillitkää! Riita, kosto juurtaa  
onnettomuutta suurta.

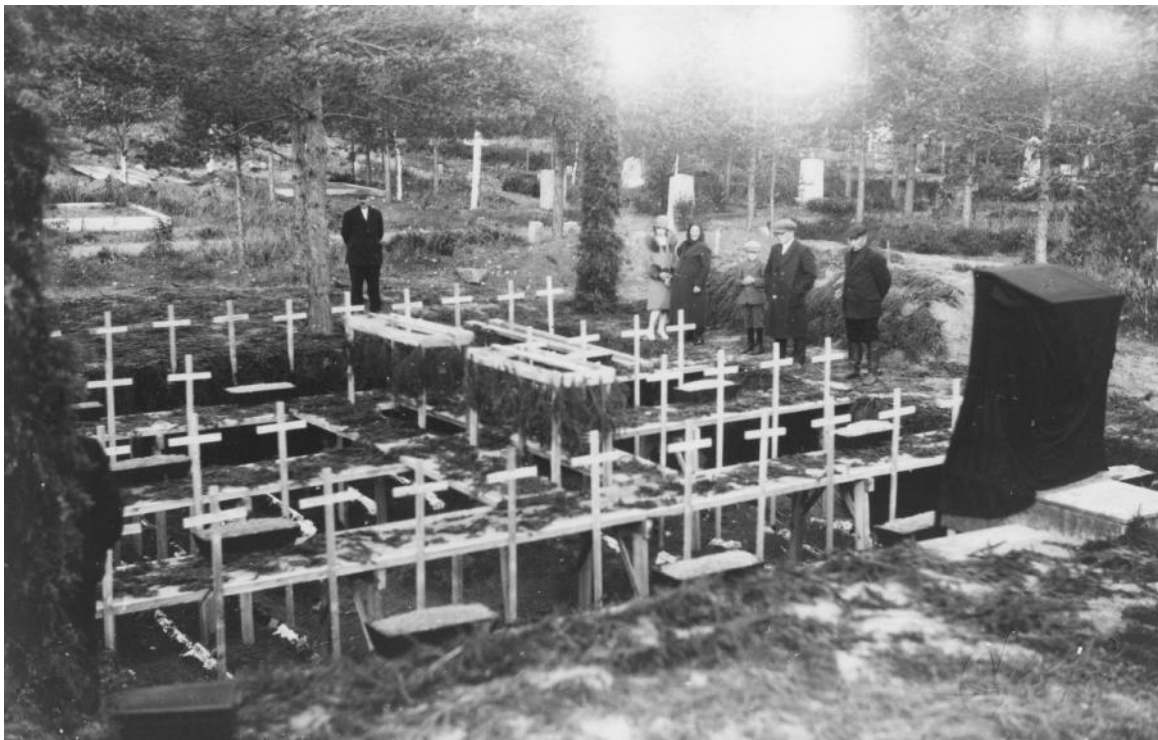
Kansalaiset, miehet, naiset,  
isät, äidit ja lapset!  
Hyvästi nyt, eloonjääneet,  
ystävät ja vihamiehet!  
Menestykää yhteistöissä  
Tasavallan pyrinöissä!  
(Hämäläinen 1934.)



Sotakuolemaa tutkinut Marjomaa kirjoittaa, että tasavaltalaisten vallankumousliikkeiden myötä sodan oikeutus ja siten kuoleman merkitys pohjasivat nimenomaan aatteeseen. Aate oli riittävä syy taistelulle ja itsensä uhraamiselle. Samalla aate velvoitti jäljelle jääneitä, sillä aate oli kuolematon. (Marjomaa 2000, 38, 334–335, 338.) Hämääläinen ei kirjoita veisussa hukkuneiden aktiivisesti uhrautuneen aatteen puolesta, olihan kyseessä kuitenkin onnettomuus. Päinvastoin hän kirjoittaa hukkuneiden joutuneen ”hyvin toivein [...] surmanloukkuun”. Mutta heidän kuolemansa saa kuitenkin merkityksensä nimenomaan yhteisestä aatteesta.

Huomion arvoista on myös se seikka, että Hämääläisen arkki on ainoa, josta ei löydy uskonnollista tematiikkaa. *Tuonelan joella* -veisun viimeinen säkeistö kuvastaa hyvin Hämääläisen näkemystä kuolemanjälkeisestä ajasta, mutta myös elämän ja kuoleman arvaamattomuudesta:

Elomme on kuin kukkasen,  
joka myrskyn alle kaatuu.  
Kuin salaman välke, lento tähtösen:  
hetkinen vain – kumpuun yöhön taantuu.  
Aine muuttavi olomuotoa,  
työt, aatteet eivät katoa.  
(Hämääläinen 1934.)



**Kuva 3.** Haaksirikossa menehtyneiden kurulaisten hauta. Kuva: Aira, Vapriikin kuvaarkisto, 2017.

Hämäläinen ei tarjoa merkityksen antavaksi teemaksi uskoa kuolemanjälkeiseen elämään, vaan hän muistuttaa maanpäällisen elämän merkityksestä, aatteen kuolemattomuudesta ja paremmasta tulevaisuudesta. Menehtyneiden uhri velvoitti siis jäljelle jääneitä jatkamaan yhteisen aatteen ja paremman tulevaisuuden eteen työskentelemistä ja etsimään siten merkitystä elämälle – ja kuolemalle.

### Arkiveisujen konventiot kuolemankäsittelyn näkökulmasta

Mitä *Kurusta* kertovia veisuja koskevan analyysin perusteella voidaan kertoa veisujen suosioista? Miksi niitä veisattiin? Kysymyksen voi asetella myös toisin päin ja pohtia, mistä syystä niitä ei ainakaan veisattu.

Hautajaistilaisuuksissa veisuja tuskin oli tarkoitus laulaa. Niissä laulettaviksi viisut olivat aivan liian sentimentaalisia ja kauhistelevia. Kukaan omainen ei haluaisi kuulla rakkaansa haudalla, kuinka hirveän tuskallinen kuolema oli ollut. Toisaalta arkiveisut tuskin valmistuivatkaan niin pikaisesti, että ne olisivat ehtineet hautajaistilaisuuksiin. Erkki Laitinen kirjoittaa teoksessa *Kurun historia 1919–1985*, etteivät arkiveisut ”saavuttaneet kurulaisten, länsiteiskolaisten ja tamperelaisten mielissä koskaan niin keskeistä asemaa kuin Titanic-hymni.” (Laitinen 1992, 274.) Näkemys perustuu siihen, että Titanic-hymniä laulettiin ensimmäisten arkikujen saapuessa Kuruun, sekä myös myöhemmin ympäri Pohjois-Hämettä järjestetyissä hautajaisissa ja muistotilaisuuksissa. En väitä, etteikö Titanic-hymni eli virsi *Sua kohti, Herrani*<sup>5</sup> olisi ollut suosittu, mutta sen ja arkiveisujen suosion vertailu hautajaisten ja muistotilaisuuksien pohjalta ei ole johdonmukaista.

Veisut eivät myöskään paikanneet tiedollista aukkoa. Päinvastoin *Kurun* tapaus oli ensimmäisiä ”suuresti” ja ”nykyaikaisesti” hoidettuja tapauksia, kuten *Aamulehden* entinen toimittaja Orvo Kärkölä kertoo Kansaperinteen arkistossa olevassa haastattelussa, joka on nauhoitettu vuonna 1965. (Kper Y/00112.) Otsikot olivat isoja, kuvia oli paljon ja tapauksen raportoinnissa oli kiinni lähes koko toimitus. Heti seuraavana päivänä sanomalehdestä saattoi lukea esimerkiksi *Kurusta* pelastuneiden kapteenin ja perämiehen selonteot sekä *Tarjanteen* työntekijöiden kertomukset raskaista pelastustöistä. Tulevina viikkoina päivitettiin listoja hukkuneista ja pelastuneista, kerrottiin ulkomailta tulleista surunvalittelusta, seurattiin ruumiitten naarausta, yhteishautajaisia niin Tampereella kuin Näsijärven rannikkopitäjissä sekä raportoitiin hylän nostosta. (Ks. esim. AL 8.9.1929, 14.9.1929, 16.9.1929, 19.9.1929, 4.10.1929; Laitinen 1992, 276–278.)

Myös pienemmät paikallislehdet näyttävät uutisoineen tapahtumista. *Ruovesi* ilmestyi ensimmäisen kerran onnettomuuden jälkeen seuraavan viikon keskiviikkona ja kertoi tapahtumista otsikolla

<sup>5</sup> Nykyään virsi tunnetaan nimellä *Käyn kohti sinua, oi Herrani*.

”Hirvittävä onnettomuus Näsijärvellä” ja raportoi 10 ruoveteläisen hukkuneen. (*Ruovesi* 11.9.1929.) Saman viikon perjantaina myös *Virtain, Ähtärin, Alavuden ja Töysän Sanomat* kertoivat haaksirikosta. (Sanomat 13.9.1929.) Tietoa oli saatavilla valtakunnallisesti ja paikallisesti. Lehden uutisiin verrattuna tapahtumista yksityiskohtaisestikin kertoneet veisut kuvasivat tapahtumia ylimalkaisesti. Siksi päädynkin väittämään, että oleellista veisuissa – ja tarkoitan tässä nimenomaan 1920–1930-luvuilla kirjoitettuja veisuja – ei ollut tiedollinen arvo vaan se, miten tapaus on veisuissa esitetty. Nimenomaan tuo *miten* oli se erottava tekijä, jonka avulla veisut pystyivät vastaamaan sanomalehtien asettamaan kilpailuun ja löytämään lukijakuntaa vielä maailmansotien välisenä ajanakin.

Siinä missä sanomalehdet tarjosivat reportaaseja ja haastatteluja, arkkiveisut tarjosivat sentimentaalisemman, ehkä jopa sensaatiohakuiseenkin kuvauksen tragediasta. Veisut myivät otsikoilla, joiden tarkoituksena oli herättää ihmisten mielenkiinto. Huhtala toteaa murhaveisuja käsittelevässä artikkelissaan, että “[...] murhaveisut kertovat sellaisesta Suomesta, jota ei välttämättä tavoita 1800-luvun korkeakirjallisuudesta tai edes sanomalehdistä.” Huhtalan mukaan viisut osoittavat, että suomalaisissa on ennenkin ollut puoli, joka nauttii väkivaltaisuudesta ja sentimentaalisuudesta. (Huhtala 1988, 58.) Huhtalan kuvailemaa ”puolta” voisi kutsua myös *julkisuuskulttuurin* osa-alueeksi (tarkemmin käsitteestä ks. Saarenmaa 2010, 34), joka siis näyttää eronneen muusta kulttuurista juuri melodramaattisella sisällöllä. Väkivaltaa *Kuru*-veisuissa ei ole, olihan kyseessä tyyppiltään suru- ja murhelaulu, mutta dramaattisuutta veisujen tyylistä kyllä löytyy. Toisaalta melodramaattista tyyliä selittänee osaltaan traditionaalisen kuolemankulttuurin erilainen suhtautuminen kuolinhetkeen, kuolleisiin ja ruumiiseen. Kuolinhetken tarkkakin kuvailu saattoi auttaa omaisia hyväksymään läheisen kuoleman, kun mahdollisuus hänen vierellä oloon kuolinhetkellä ei enää ollut mahdollista.

Pohdinnoissa ei saa unohtaa perinteen merkitystä. Kysymykseen, *miten* asiat oli veisuissa esitetty, voi yhtä lailla vastata sentimentaalisuuden lisäksi myös, että perinteisessä muodossa. Arkkiveisuja oli julkaistu jo kauan ennen *Kurun* haaksirikkoa ja etenkin ennen sanomalehtien aikaa se oli ollut yksi tapa levittää uutisia. Mitchell Stephens on todennut, että uusi uutisväline voi sulattaa itseensä edeltävän uutisvälineen muodot. Arkkiveisu oli aikoinaan yhdistänyt suullisen ja kirjallisen perinteen, jonka ansiosta laulut levisivät tehokkaasti, mutta niistä saattoi nauttia myös lukutaidoton kansanosa. Veisut siis yhdistivät tutun lauluperinteen, mutta toivat kirjallisella muodolla myös uskottavuutta. (Stephens 1989, 96.) Laulettu muoto oli tuttu ja turvallinen, ja se keräsi kuulijat yhteen. Monille laulamiseksi lienee ollut kysymys tutusta tavasta kuulla uutisia ja käsitellä tapahtunutta. Samaan tulokseen on päätyneet myös Jyrki Hakapää kirjoittaessaan, että vaikka uutinen saattoikin olla veisujen lukijoille tuttuja, arkki toimi silti ”keskustelun, muistelun ja juoruilun innoittajana.” (Hakapää 2013, 238.)

Viihteen ja perinteen lisäksi arkkiveisut tarjosivat myös lohdutusta. *Kurun* onnettomuudesta kertovien veisujen voi katsoa tarjonneen lohtua kolmella tavalla. Ensimmäkin kahdessa veisussa lohtu on kirjoitettu suorasanaisesti, eikä ”puettu” opetuksen muotoon, vaikka toisaalta lohduksi muotoillun *moraalin* voi toki tulkita myös opetukseksi. Nimimerkki --i.--n. on kirjoittanut veisunsa loppuun kaksikin lohduttavaa säettä. Ensin hän muistuttaa, että aika parantaa haavat ja moraalissa hän kirjoittaa, että *Kurun* kaltainen suuronnettomuus yhdistää ihmisiä surussa, ja tuosta yhteisöllisyydestä on löydettävissä myös lohtu. *Moraalissa* kerrotaan myös kansan laulavan yhteisestä surustaan ja siten viitataan veisujen merkitykseen surutyössä:

Ja aika unhon verhoaan on käynyt laskemaan,  
se kaikki haavat lääkitsee ja murheen vaimentaa,  
ja vaikka toisin hetkin ois se liian painavaa  
niin päivä uusi uudet toiveet huomiseksi saa.

On siinä lohtu: suuri murhe aina yhteen tuo,  
sen kaikki tuntee omanaan ja osanoton suo.  
Ja kansa laulaa muisteloinaan *Kurun* tarinaa,  
kun laiva hukkuu matkaajineen Siilinkarin taa.  
(--i. --n. 1929.)

*Hrl. Kurun haaksirikko* -veisun moraalissa taas muistutetaan, että kuoleman jälkeen voimme jälleen kohdata rakkaimpamme:

Kuolema kuka tiennee, jos kohta meidät täältä vie  
suuret sekä pienet paneepi paarten pääl'  
En enää laula heistä, eroitti kuolema  
rinnalla kerran seistaan kun tullaan tuonelaan.  
Kun kuolo kohtaa meitä, vie tuoni tuonelaan,  
siellä saamme nähdä heitä ja seista rinnalla.  
(*Hrl. Kurun haaksirikko...* 1929/1930.)

Toiseksi veisut tarjosivat lohtua tarjoamalla arvaamattomalle kuolemalle merkityksen. Merkitys tarjotaan veisujen konventioihin sopivasti opetuksen muodossa. *Kurun* tapauksessa merkitys on jumalallinen johdatus ja yhden arkin tapauksessa yhteisen aatteen kuolemattomuus. Opetus saatetaan esittää melko tiukkaankin sävyyn ja ikään kuin korostamalla onnettomuuden olleen ihmisten aiemman, synnillisen elämän syytä. Ennen kuin voi ymmärtää veisujen erityistä tapaa käsitellä kuolemaa, on hyvä tarjota vastakohta. Kontrastia arkkiveisujen tavalle tarjota merkitys, ja siten lohdutus opetuksen kautta antaa tuomiorovasti K. H. Seppälän 15.9.1929 Tampereella *Kurun* haaksirikossa menehtyneiden

hautajaisissa pitämä puhe. Siinä Seppälä toi esille omaisten suuren surun arvaamattoman tapahtuman johdosta ja sanoi ymmärtävänsä, että tapahtumaa on vaikea käsittää. Seppälä kuitenkin rohkaisi luottamaan siihen, että lopulta kaikkeen löytyy vielä ymmärrettävä syy:

Vaijatkoon siis suumme astumasta Jumalan puolesta puhumaan ja laskekaamme kätemme suumme eteen, ettemme yritäkään selittää Jumalan teitä. Me sanoimme: Jumala on ne itse selittävä. Miten ja milloin hän sen tekee on meille salaisuus. Mutta kerran on tapahtuva, että me, jotka täällä ymmärsimme puolittain ja näimme kaikki kuin sakean sumun läpi, seisomme Jumalan istuimen edessä ja nöyrinä tunnustamme: ”Hyvin sinä Herra kaikki teit”. (AL 15.9.1929, ”Ensimmäisten onnettomuusuhrien hautajaiset Tampereella.)

Arkkiveisujen tyyli tarjota merkitys eroaa siis melkoisesti kaunopuheisesta puheesta, mutta myös ne tarjosivat lohdutusta omalla tavallaan. *Kurun* haaksirikosta kertovien veisujen opetukset ovat siis *merkityksen antavia lohdutuksia*, joiden kautta kuolintavan hyväksyminen tuli helpommaksi. Merkityksen kautta arvaamattomasta kuolemasta oli mahdollista muodostaa myös hyvä kuolema, jollaisesta toipuminen oli yhteisölle helpompaa.

Kolmas lohdutuksen muoto on rituaalinen. Veisujen konventioihin kuuluva kauhisteleva tyyli, jossa tapahtumien kulku kerrottiin kaunistelematta, mahdollisti kollektiivisen tyydytyksen, jonka kautta arvaamattoman kuoleman aiheuttamaa aggressiota oli mahdollista purkaa. Kun veisuja oli vielä tapana laulaa ja lukea useamman henkilön kesken, mahdollisti suru- ja murhelaulujen sensaatiohakuisuus *aggressiota purkavan sururituaalin*. Veisuperinne tarjosi siis lohdutusta tekstilajin omien konventioiden kautta.

## Johtopäätökset

*Kurun* onnettomuudesta ja siitä seuranneista kuolemista kerrotaan veisuissa sentimentaaliseen tyyliin. Se, kuinka tarkasti tapahtumista kerrotaan, vaihtelee viisuittain. Toisissa tuodaan hyvinkin yksityiskohtaisesti onnettomuuden vaiheet läpi, toisissa tapahtumat käydään läpi hyvin ylimalkaisesti. Veisujen alussa tiennetään tunnelmaa kuvailemalla, kuinka ihmiset ovat onnellisen tietämättömiä tulevasta kohtalostaan, mutta kuinka kova myrsky enteilee jo tulevasta. Onnettomuuden osalta kerrotaan hätähuudoista, kuvaillaan kuolinkamppailua vedessä ja korostetaan omaisten tuskaa heidän saadessaan tiedon tapahtumista. Tyyli on koko ajan dramaattinen ja sitä vahvistetaan erilaisin kielikuvin. Kuolema näyttäytyy viisuissa kamalana, mutta toisaalta veisujen tapaa selittänee myös traditionaalisen

kuoleman kulttuurin erilainen suhde kuolinhetkeen ja ruumiiseen. Osa *hyvää kuolemaa* oli se, että kuolinsyy ja -hetki oli tunnettu, sillä olihan vielä 1900-luvun alkupuolella yleistä, että omaiset olivat läsnä läheisensä kuolinhetkellä. Siksi konkreettinen kuvaus kuolinhetkestä tuskin tuntui varsinaisesti kauhistelulta vaan enemmänkin asioiden kertomisena niin kuin ne olivat.

Monessa veisuista nostetaan esiin myös sankarit, jotka tuona syyskuisena iltapäivänä lähtivät oman henkensä vaarantaen pelastustoimiin. Heitä kiitellään vuolain sanakääntein ja heidän urotyönsä luvataan muistaa ikuisesti. Muuten veisuissa korostetaan onnettomuuden arvaamattomuutta, vaikka merkkejä toki oli ollut havaittavissa. Ihminen ei kuitenkaan niitä osannut lukea ja tämän jälkeen tapahtumat eivät olleet enää kuolevaisten kontrollissa. Arvaamattomuuden kauhua korostetaan myös kertomalla omaisista, jotka täysin yllättäen menettivät läheisensä ja mahdollisen perheen elättäjän. Vain sankarit pystyivät omalla rohkealla toiminnallaan vaikuttamaan tilanteeseen, mutta muuten matkustajat ovat *arvaamattoman kuoleman* uhreja.

Ostaessaan veisuja, ihmiset odottivat saavansa tutulla kaavalla ajankohtaisista tapahtumista eläväisesti kirjoitettua kirjallisuutta. *Kurusta* kertovat veisut eivät ole tässä suhteessa poikkeus. Ne sisältävät tekstilajille ominaista melodramaattisuutta ja sentimentaalisuutta. Veisun veisaaminen oli turvallinen perinne, jonka muodossa uutiset oli totuttu ottamaan vastaan. Veisu jäi mieleen ja siten myös itse tapahtumasta osattiin kertoa vuosiakin myöhemmin. Tiedollista aukkoa *Kurusta* kertovat veisut eivät kuitenkaan täyttäneet, sillä tapaus oli viikkojen ajan sanomalehtien ykkösuutinen ja niin itse onnettomuudesta kuin pelastustöistä sekä hautajaistilaisuuksista raportoitiin laajasti isoin kuvin. Sen sijaan arkkiveisut tarjosivat vaihtoehdon sanomalehtien raportoivalle tylhille kertoen tapahtumista dramaattisemmin mutta myös traditionaalisesti.

Veisuissa *Kurun* onnettomuus sidotaan osaksi jotain opetusta. Yleisin opetus tässä tapauksessa on se, että kuolema voi kohdata missä ja koska vain. Siksi elämä tulisi elää niin, että koska tahansa on valmis jättämään maallisen vaelluksen. Lisäksi muistutetaan kääntymään Jumalan varjeluksen puoleen. Maallinen ja hengellinen tematiikka kulkevat siis käsi kädessä, eikä veisujen liioitteleva tyyli ole este muistuttaa *moraalissa* korkeamman voiman johdatuksesta. Matti Hämäläisen muuta myöhemmin tehty veisu eroaa opetuksen sisällön suhteen muista sen sitoessa haaksirikon osaksi suurempaa tasavaltalaista taistelua. Opetus oli siis tärkeä osa veisua myös *Kurun* tapauksessa, eikä opetuksen irrationaalisuus suhteessa itse tapahtumaan ollut lähtökohtaisesti ongelma – tarkoitus oli luoda ne hyvin yhteen sitova kertomus.

Vaikka kuolema kuvaillaan arkeissa hirveänä, eivätkä veisut olisi sopineet hautajaistilaisuuksissa laulettaviksi, tarjoavat ne silti omien konventioidensa kautta myös lohdutusta. Osassa veisua lohduttava

ajatus esimerkiksi kuoleman jälkeisestä elämästä tuodaan esille *moraalissa*. Lisäksi lohduttavana elementtinä voi tulkita pelastajien ja pelastuneiden kohtaloiden julkituonnin. Heidän rohkea toimintansa esitetään ikään kuin arvaamattomuuden vastakohtana. Sankarillinen ihminen voi itse vaikuttaa kohtaloonsa. Lisäksi kahdessa veisussa esiintyvä kertomus hylystä rukousasennossa löytyneestä kuolleesta neidosta muuttaa arvaamattoman kuoleman *hyväksi kuolemaksi*. Herra ei ole unohtanut onnettomuudessa kuolleita ja neidon kuolinhetki näyttäytyy tarinan kautta rauhallisena.

Veisujen opetukset taas toimivat lohduttavana merkityksenantona, jonka kautta omaisten oli helpompi ymmärtää ja hyväksyä arvaamaton kuolema. Merkityksen kautta oli mahdollista haastaa ajatus arvaamattomuudesta ja etsiä niin kuolemalle kuin elämällekin merkitys. Vaikka ihmiset ovat kuolevaisia, opetus tarjosi kuolemattoman merkityksen. Lisäksi veisujen kauhisteleva tyyli mahdollisti arvaamattoman kuoleman aiheuttaman ahdistuksen purkamisen tarjoamalla kollektiivista tyydytystä. Kun veisuja vielä usein laulettiin yhdessä, saattoi kauhistelevan sisällön läpikäynti muodostua yhteiseksi sururituualiksi.

Nopealla vilkaisulla ainoastaan sentimentaaliselta ja liioittevalta vaikuttanut sisältö tarjosi siis monenlaisia tapoja käsitellä arvaamatonta kuolemaa. Vaikka veisut eivät tarjonneet lohdutuksen sanoja kovin kaunopuheisessa muodossa, tarjosivat niiden konventiot omanlaisiaan, tuttuja ja perinteisiä työkaluja arvaamattoman kuoleman käsittelylle. Ne olivat osa julkista kuolemankäsittelyä tarjoten vaihtoehdon esimerkiksi sanomalehtien uutisille. Osaltaan ne kertovat myös perinteiden merkityksestä kuolemankäsittelyssä traditionaalisen ja modernin kuolemankulttuurin taitekohdassa. Arvaamattoman kuoleman hetkellä arkkiveisuperinteellä oli kysyntää, vaikka murros moderniin oli jo etenkin kaupungeissa alkanut.

### **Kirjoittaja:**

Anna Huhtala, FM, tekee väitöskirjaa Tampereen yliopiston historian tohtoriorjelmassa. Tutkimuksen aiheena on väkivalta- ja onnettomuuskuolemien käsittely maailmansotien välisessä Suomessa. Yhteystiedot: huhtala.anna.r@student.uta.fi

## Lähdeluettelo

### Arkistolähteet:

Kansanperinteen arkisto: Ääninauhat, AK/3440.

Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen kaupunginkirjasto Metso: Arvo H. Nurmen arkisto.

### Sanomalehdet:

*Aamulehti* (AL), syksy 1929.

*Ruovesi*, 11.9.1929.

*Virtain, Ähtärin, Alavuden ja Töysän Sanomat* (Sanomat), 13.9.1929.

### Painetut lähteet:

Bergström, Werner. *Suru- ja murhelauluja*. Hyvinkää, 1929.

Hämäläinen, Matti. *Hukkuvain jäähyväiset, laulu "Kurun" ja "Louhen" haaksirikoista*. Jyväskylä: K.J. Gummerus, 1934.

Eno Kalle eli Kalle Juhonpoika. *Liikuttavan tunteellinen Suru laulu*. Helsinki: Petäjän kirjapaino, 1929.

Marttinen, Basilius. *Surullinen laulu "Kuru" laivan haaksirikosta*. Pori: Otto Andersenin Kirjapaino, 1929.

Nimimerkki S. Aattelo. *"Kuru" muistelman*. Tampere: Kristillisen Työväen Kirjapaino, 1932.

Nimimerkki \_ \_ \_ i. \_ \_ \_ n. *Surulaulut Näsijärven ja Luopioisten onnettomuuksista*. Tampere: Kirjamyynä Tampere, 1930.

Raittinen, Serafina. *Muistoruno vainajista Näsijärvellä*. Loimaa: Loimaan Kirjapaino, ei painovuotta (arkiston mukaan 1929/1930).

Syväri, Valdemar. *Kurulaivan haaksirikko*. Tampere: Paperi- ja Kustannus Oy:n Kirjapaino, 1929.

[Tekijä tuntematon.] *Hrl. Kurun haaksirikko Näsijärvellä 7/9 1929*. Viipuri: Viipurin Työväen Kirjapaino, ei painovuotta (arkiston mukaan 1929/1930.)

### Kirjallisuus:

Ahola, Ilpo. "Basilius Marttisen värikäs elämä." *Tuohijärvi* (blogi), 12.6.2014. Luettu 14.5.2017. <http://tuohijarvi.blogspot.fi/2014/06/basilius-marttisen-varikas-elama.html>.

Asplund, Anneli. *Balladeja ja arkkiveisuja, suomalaisia kertomalauluja*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 1992.

Bauman, Zygmunt. *Mortality, Immortality & Other Life Strategies*. Cambridge: Polity Press, 1992.



Bergström, Ellen. *Wernerin wiisuja: Lauluarkkien tekijän ja kulkevan kirjakauppiiaan Werner Bergströmin elämää ja tuotantoa*. Läyliäinen: [Ellen Bergström], 1992.

van Dijk, Teun A. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1980.

Fingerroos, Outi. *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.

Hakapää, Jyrki. "Laulettu ja kirjallisen kohtaaminen." Teoksessa *Kynällä kyntäjät, Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen ja Kati Mikkola, 221–252. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.

Hedin, Östen. "Vackra versar om den förskräckliga olyckan - om olyckshändelser i skillintyrck." *Tidskriften Biblis* 28 (2009): 16–32.

Huhtala, Liisi. "Arvottomat arkkiveisut?" Teoksessa *Kirjan rantaviiva*, toim. Jussi Nuorteva, 45–59. Helsinki: Gaudeamus, 1988.

Huhtala, Liisi. "Arkkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta." Teoksessa *Kirjahistoria: Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen*, toim. Tuija Laine, 237–251. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996.

Huuskonen, Tiina. *Murhelauluja ja vallankumousrunoja, suomalaiset arkkiveisut aikansa kuvaajina 1899–1917*. Pro gradu-tutkielma. Turku: Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, 2016.

Kalela, Jorma. "Historiantutkimus." Teoksessa *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja*, toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä, ja Mikko Lounela, 505–510. Helsinki: Gaudeamus, 2012.

Kansallisarkisto. "Asiakirjanäyttely: Titanic 100-vuotta, Titanicin suomalaiset muistot." Luettu 11.5.2017. <https://extranet.narc.fi/albumi/albumi.php?n=2&a=0>.

Kansalliskirjasto. *Fennica: Suomen kansallisbibliografia*. Luettu 11.5.2017. [https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi\\_FL](https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FL).

Kemppainen, Ilona. *Isänmaan uhrit: Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

Kuismin, Anna. "Rahvaan runot." Teoksessa *Kynällä kyntäjät: Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, toim. Lea Laitinen ja Kati Mikkola, 185–241. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.

Laitinen, Erkki. *Kurun historia 1919–1985*. Kuru: Kurun kunta, 1992.

Marjomaa, Risto. "Kuolema taistelulentällä." Teoksessa *Ilmestyskirjan ratsastajat: Sota, nälkä ja kuolema historiassa*, toim. Risto Marjomaa, Jouko Nurminen ja Holger Weiss, 318–343. Tampere: Vastapaino, 2000.

Moilanen, Pentti ja Pekka Räihä. "Merkitysrakenteiden tulkinta." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin, II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Juha Aaltola ja Raine Valli, 46–69. Jyväskylä: PS-kustannus, 2010.

Nenola-Kallio, Aili. "Kuolema, yksilö ja yhteisö. Kuolemanrituaalien alustavaa tarkastelua." Teoksessa *Folkloristiikkaa ja uskontotiedettä*, toim. Martti Junnonaho, 178–206. Etiäinen 1. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, 1985.

Niinimäki, Pirjo-Liisa. *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa: Riimillisen laulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkkiveisuissa 1643–1809*. Helsinki: Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 12, 2007.

Niinimäki, Pirjo-Liisa. “Arkkiveisut lehdistön edeltäjinä Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla.” *Tiedotustutkimus* 21 (1998) 3: 36–53.

Pentikäinen, Juha. “Yksilö perinnetutkimuksen kohteena.” Teoksessa *Perinteentutkimuksen perusteita*, toim. Outi Lehtipuro, 185–248. Helsinki: WSOY, 1980.

Pajari, Iiona (2014a). “Hautaustoimistot surevin tukena: Muuttuva surukäsitys ja hautausalan kasvava rooli kuolemanrituaaleissa 1900-luvun loppupuolen Suomessa.” *Thanatos* 3 (2014) 2: 61–78. Luettu 5.6.2017. [https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2014/11/pajari\\_hautaustoimistot.pdf](https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2014/11/pajari_hautaustoimistot.pdf).

Pajari, Iiona (2014b). “Kuolema maalla ja kaupungissa: Suomalaisen hautajais- ja kuolemankulttuurin muutos 1800-luvun lopulta nykypäivään.” *Historiallinen aikakauskirja* 112 (2014) 4: 393–405.

Saarenmaa, Laura. *Intiimin äänet: Julkisuuskulttuurin muutos Suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, 2010.

Shepard, Leslie. *The Broadside Ballad, A Study in Origins and Meaning*. Hatboro, P.A.: Legacy Books, 1978.

Siikala, Anna-Leena. *Tarina ja tulkinta: Tutkimus kansankertojista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1984.

Siltala, Juha. *Sisällissodan psykohistoria*. Helsinki: Otava, 2009.

Stephens, Mitchell. *A History of News*. New York: Penguin Books, 1989.

Vuorela, Toivo. *Suomalainen kansankulttuuri*. Helsinki: WSOY, 1975.

## Abstract

The aim of this article is to open up a new perspective on the research of death by using Finnish broadside ballads as the primary source. Broadside ballads were printed ballad-sheets and covered topics varying from love and religion to drinking and current events, such as accidents and crimes – giving rise to the issue of death. Popular songs had a questionable reputation as “trash literature”, which took a sentimental approach to current events. Nevertheless, they were part of public handling of death offering an alternative to, for example, for newspapers.

This article’s task is to investigate how ballads described death and what methods for handling death they offered. The main sources analyzed are broadside ballads written about the steamship *Kuru*, which sank in a heavy storm on Lake Näsijärvi, Tampere, in September 1929 in the most severe maritime disaster in Finnish history. On that day, 136 people lost their lives and only 22 survived. The shipwreck of the *Kuru* was the most prominent news in Finland for the next few weeks and the disaster inspired at least for nine broadside ballads.

These nine broadside ballads repeat such words as *horrible* and *terrible* and highlight the horror of sudden death by describing the passengers’ ignorance of their looming destiny and by telling about the huge sorrow of those who unexpectedly lost their loved ones. The tension is raised by multiplying the struggle of the casualties in the storming lake with different figures of speech. Adhering to established traditional

patterns ensured that audiences got what they expected. The reputation of broadside ballads was well known and customers who bought them expected entertaining content.

Although broadside ballads were sentimental songs, they could also offer consolation to the bereaved. Traditionally, songs included a lesson, but when their topic was death, the lesson became consolation, giving a reason for the sudden death, such as an act of God or the result of a political battle (one ballad, connected the disaster to the republican battle). Furthermore, the exaggeration of horror in ballads, traditionally sung by groups, could generate a feeling of collective satisfaction which in turn created space for a shared ritual to express sorrow and process the aggression caused by the unexpected death.

Although entertaining trash literature, broadside ballads offered different methods to handle the sudden death. This function explains why people wanted to sing about death. In conclusion, the investigation of ballads improves understanding of this tradition's role in the public handling of death.